

GRZEGORZ KUBLIN
Żywocice

Proces fundacji dominikanów w Raciborzu

1. Powstanie Zakonu Braci Kaznodziejów – 2. Początki dominikanów w Polsce – 3. Proces fundacji średniowiecznego klasztoru dominikańskiego – 4. Początki dominikanów w Raciborzu – 5. Kościół i klasztor raciborskich dominikanów – 6. Najstarsze uposażenie raciborskich dominikanów

Obchodzony w 2016 r. jubileusz 800-lecia istnienia Zakonu Braci Kaznodziejów jest okazją, aby przyrzeć się początkom dominikanów w Polsce, a zwłaszcza w Raciborzu. Badania nad historią dominikanów w Polsce są zakrojone na dużą skalę i zaowocowały serią wydawniczą: *Studia nad historią dominikanów w Polsce*, pod redakcją Jerzego Kłoczowskiego. W 2006 r. powstał Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie, zajmujący się szeroko rozumianą historią Zakonu Kaznodziejskiego. Rezultaty swojej działalności naukowej upowszechnia w serii: *Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie*. Dziejami klasztoru dominikanów w Raciborzu na gruncie niemieckim zajmowali się głównie Augustin Weltzel¹ i Johann Heyne². W literaturze polskiej problem powstania klasztoru i niektóre zagadnienia związane z jego działalnością podjęli: Antoni Barciak³,

¹ A. WELTZEL, *Geschichte der Stadt und Herrschaft Ratibor*, Ratibor 1881, s. 779–801.

² J. HEYNE, *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau. Aus Urkunden, Aktenstücken, älteren Chronisten und neueren Geschichtschreibern*, t. I, Breslau 1860, s. 1028–1032; toż, t. II, Breslau 1864, s. 907–910; toż, t. III, Breslau 1868, s. 1240–1244.

³ A. BARCIAK, *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, w: M. DERWICH, A. POBÓG-LENARTOWICZ (red.), *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, Wrocław – Opole 2000, s. 495–502; A. BARCIAK, *Książęta raciborscy a klasztory dominikańskie w Raciborzu*, w: TENŻE (red.), *Święty Jacek Odrowąż i dominikanie na Śląsku*, Katowice 2008, s. 115–123; TENŻE, *Podstawy ekonomiczne obu klasztorów dominikańskich w Raciborzu w średniowieczu*, w: W. DŁUGOŁĘCKI, T. GALUSZKA, R. KUBICKI, A. ZAJCHOWSKA (red.), *Inter oeconomiam coelestem et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne*, Kraków 2011, s. 377–394.

Anna Pobóg-Lenartowicz⁴, Dariusz Aleksander Dekański⁵, Jerzy Kłoczowski⁶ i Jan Andrzej Spież⁷. Jednak z przykrością trzeba stwierdzić, że klasztor raciborskich dominikanów nie doczekał się jeszcze własnej nowoczesnej monografii.

1. Powstanie Zakonu Braci Kaznodziejów

Zakon dominikanów (*Ordo Fratrum Praedicatorum*) został założony w XIII w. przez św. Dominika Guzmána, który nie mieczem, lecz słowem Bożym i przykładem życia postanowił nawracać albigensów i waldensów, działających głównie w południowej Francji i północnych Włoszech. Bracia Kaznodzieje przyjęli *Regulę św. Augustyna*⁸. Zakon został zatwierdzony bullą *Religiosam vitam eligentibus* 22 grudnia 1216 r. przez papieża Honoriusza III jako zakon kanoników regularnych⁹. W bulli *Gratiarum omnium largitori* z 21 stycznia 1217 r. tenże papież nazwał Dominika i jego braci „kaznodziejami”: *dilectis filiis Priori et Fratribus S. Romani Praedicatoribus in partibus Tolosanis*¹⁰. Takie określenie braci było *novum*, ponieważ dotąd posługa głoszenia kazań była obowiązkiem biskupów. Należy widzieć je w szerszym kontekście, a mianowicie w związku z programem odnowy Kościoła, nakreślonym przez Sobór Laterański IV w 1215 r., który wymagał od biskupów diecezjalnych zadbania o dobrze przygotowanych kapłanów do głoszenia słowa Bożego, katechizacji i udzielania sakramentów. Zakon dominikanów spełniał te warunki, dzięki m.in. rozbudowanemu systemowi szkolnictwa zakonnego, i stąd cieszył się dużą popularnością¹¹.

⁴ A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Działalność fundacyjna książąt opolskich w średniowieczu*, w: J. KOPIEC (red.), *Milenium Kościoła na Śląsku*, Opole 2000, s. 98–99; A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Konwent w Opolu na tle działalności dominikanów śląskich*, w: D.A. DEKAŃSKI, A. GOLEMBNIK, M. GRUBKA (red.), *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, Gdańsk – Pelplin 2003, s. 118–121.

⁵ D.A. DEKAŃSKI, *Początki zakonu dominikanów prowincji polsko-czeskiej*, Gdańsk 1999, s. 233–235.

⁶ J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII–XIV wieku*, Lublin 1956, s. 52, 59–60, 294.

⁷ J.A. SPIEZ, *Poselstwo świętego Dominika „ad marchias”. Epizod z dziejów kontaktów hiszpańsko-polskich?*, w: G. RUTKOWSKA, A. GAŚIOROWSKI (red.), *Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, Warszawa – Poznań 2015, s. 172–173.

⁸ J. KŁOCZOWSKI, *Dominik. 1. Życie i działalność*, EK, t. IV, Lublin 1985, k. 60; TENŻE, *Dominikanie. I. Geneza i dzieje*, EK, t. IV, Lublin 1985, k. 69.

⁹ A. BREMOND (wyd.), *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, t. I, Romae 1729, nr 1, s. 2–3.

¹⁰ *Tamże*, nr 3, s. 4; A. POTTHAST (wyd.), *Regesta pontificum romanorum*, t. I, Graz 1957, nr 5428, 5434, s. 478–479.

¹¹ J. KŁOCZOWSKI, *Raz jeszcze o początkach polskich dominikanów. Klasztor wrocławski wśród pierwszych konwentów polskiej prowincji*, w: M. DERWICH (red.), *Błogosławiony Czesław. Patron*

Św. Dominik 15 sierpnia 1217 r., przebywając po powrocie z Rzymu w klasztorze w Tuluzie, przeprowadził pierwsze rozesłanie braci. Siedmiu z nich wysłał do Paryża na studia teologiczne i w celu głoszenia kazań oraz założenia konwentu, czterech do Hiszpanii, trzech pozostawił w Tuluzie, a dwóch w Prouille. Następnie w grudniu 1217 r. udał się do Rzymu, przechodząc przez Bolonię oraz Mediolan i przygotowując grunt pod nowe fundacje. Odtąd w szybkim tempie zaczął rozrastać się Zakon Braci Kaznodziejów¹². W 1220 i 1221 r. w Bolonii zebrały się pierwsza i druga kapituła generalna dominikanów, podczas których ustalono zasadniczy zrąb *Konstytucji* dominikańskich (ustaw wzorowanych na konstytucjach norbertanów i regulujących życie zakonne), charakter zakonu i jego misję. Już w 1221 r. myślano o utworzeniu dwunastu prowincji zakonnych na wzór dwunastu Apostołów. Jednak w praktyce dopiero w 1228 r. na kapitule generalnej w Paryżu zebrali się przedstawiciele dwunastu prowincji (hiszpańskiej, prowansalskiej, francuskiej, rzymskiej, lombardzkiej, angielskiej, niemieckiej, węgierskiej, polskiej, duńskiej, greckiej i Ziemi Świętej)¹³.

2. Początki dominikanów w Polsce

Ponieważ w sprawie początków Zakonu Braci Kaznodziejów w Polsce pozostaje wiele niejasności, dlatego dyskusja na ten temat wciąż trwa. Aktualnie dość interesująco przedstawiają się rozwiązania zaproponowane przez Jana Andrzeja Spieża OP, który uwzględnił materiał źródłowy i najnowsze badania historyków i hagiografów¹⁴. Uważa on, że w *Liber beneficiorum* Jana Długosza zachował się

Wrocławia, t. I: *Średniowiecze i czasy nowożytnie*, Wrocław – Warszawa 2006, s. 29; J. KŁOCZOWSKI, *Wspólnoty zakonne w średniowiecznej Polsce*, Lublin 2010, s. 83–87.

¹² TENZE, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 15; W. HINNEBUSCH, *Dominikanie – krótki zarys dziejów*, w: M.A. BABRAJ (red.), *Dominikanie. Szkice z dziejów zakonu*, Poznań 1986, s. 92–95, 97, 101–103; J.A. SPIEŻ, *Początki klasztoru w Gdańsku na tle najstarszych fundacji dominikańskich*, w: D.A. DEKAŃSKI, A. GOLEMBNIK, M. GRUBKA (red.), *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, s. 168; BŁ. JORDAN z SAKSONII, *Książeczka o początkach Zakonu Kaznodziejów*, przekł. M. Wylęgała, Warszawa 2008, s. 42–45.

¹³ Nowe ujęcie problemu powstania dominikańskich prowincji zakonnych zaproponował Simon Tugwell OP. Odszedł od tradycyjnego nurtu dominikańskiej historiografii i wykazał, że ustalony przez średniowiecznego historyka Bernarda Gui obraz formowania się ustroju zakonu na mocy jednorazowych decyzji kapituł generalnych z lat 1221 i 1228 nie ma potwierdzenia w faktach. J. KŁOCZOWSKI, *Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów* (Studia nad Historią Dominikanów w Polsce 5), Poznań 2008, s. 50, 54; J.A. SPIEŻ, *Początki dominikanów w Polsce według „Liber beneficiorum” Jana Długosza na tle najstarszych żywotów św. Dominika*, RH 78 (2012), s. 58.

¹⁴ Bibliografię na temat św. Jacka zestawiała: M. HABUDA (oprac.), *Bibliografia piśmiennictwa o świętym Jacku Odrowążu* (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 11), Kraków 2013.

fragment wczesnego źródła, które opisywało początki polskiej prowincji dominikanów¹⁵. Źródło to, zdaniem Macieja Zdanka, mogło mieć formę rocznika, a nie kroniki, jak sądził Gerard Labuda¹⁶.

Według Spieża, wiarygodna jest tradycja utrzymująca, że inicjatorem sprowadzenia Braci Kaznodziejów do Polski był biskup krakowski Iwo Odrowąż (1218–1229), który poznał św. Dominika w Rzymie podczas obrad Soboru Laterańskiego IV w 1215 r. lub spotkał go w pierwszej połowie maja 1220 r. w Viterbo, gdy przebywający tam papież Honoriusz III, bullą z 13 maja 1220 r., odwołał nominację Iwona na arcybiskupstwo gnieźnieńskie i zarządził nowe wybory. Biskup Iwo, widząc w dominikanach odpowiednich ludzi do realizacji uchwał soborowych, zapragnął mieć ich w swojej diecezji. Wśród pierwszych dominikanów wysłanych do Polski byli Jacek Odrowąż i Czesław, którzy wedle tradycji przyjęli habit z rąk św. Dominika, oraz Herman Niemiec, a także Henryk z Moraw. Prawdopodobnie wstąpili oni do zakonu u progu Wielkiego Postu w 1221 r., a kilka miesięcy wcześniej studiowali w Bolonii, gdzie mogło dojść do ich pierwszego kontaktu z dominikanami. Jacek i jego towarzysze wyruszyli z Italii do Polski wczesną wiosną 1221 r. Przemawia za tym czas wystawienia bulli polecającej Honoriusza III, którą otrzymali¹⁷, i tradycja, że byli świadkami cudu, który św. Dominik uczynił w Środę Popielcową 24 lutego 1221 r. podczas przekazywania dominikankom kościoła św. Sykstusa w Rzymie. Po drodze zatrzymali się na kilka miesięcy we Fryzaku w Karyntii, wspierając pogrążoną w kryzysie wspólnotę kanoników regularnych z klasztoru ufundowanego 27 grudnia 1217 r., których związali z dominikanami. We Fryzaku pozostał Herman, a Jacek i pozostali jego towarzysze ruszyli do Polski. Dotarli oni do Krakowa 1 listopada 1221 r. Najpierw korzystali z gościny na dworze biskupa krakowskiego, a potem około 25 marca 1222 r. zamieszkali przy kościele Świętej Trójcy. Prawie rok trwała przebudowa tego kościoła, który został konsekrowany 12 marca 1223 r.¹⁸

¹⁵ J. DŁUGOSZ, *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. III: *Monasteria* (Opera Omnia 9), A. PRZEZDZIECKI (wyd.), Kraków 1864, s. 447–461; J.A. SPIEŻ, *Początki dominikanów w Polsce*, s. 51–82.

¹⁶ G. LABUDA, *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w „Rocznikach Królestwa Polskiego” Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*, Poznań 1983; M. ZDANEK, „Zaginiona kronika dominikańska” z XIII wieku. *Próba nowego spojrzenia*, w: T. JUREK, I. SKIERSKA (red.), *Fontes et historia. Prace dedykowane Antoniemu Gąsiorowskiemu*, Poznań 2007, s. 245–282.

¹⁷ Chodzi o bullę z 9 lutego 1221 r., która znalazła się w posiadaniu dominikanów we Wrocławiu, zob. Archiwum Państwowe we Wrocławiu (dalej: APWr), Rep. 57, nr 1.

¹⁸ J.A. SPIEŻ, *Święty Jacek we Fryzaku*, w: Z. WOŹNIAK, J. GANCARSKI (red.), *Polonia minor medii aevi. Studia ofiarowane panu profesorowi Andrzejowi Żakiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, Kraków – Krosno 2003, s. 576; TENŻE, *Kilka uwag o chronologii życia św. Jacka*, w: E. MATEJA, A. POBÓG-LENARTOWICZ, M. ROWIŃSKA-SZCZEPANIAK (red.), *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, Opole 2008, s. 17–39.

W misji Jacka i jego towarzyszy, zleconej im w 1221 r., można widzieć załączki polskiej prowincji. Podczas kapituły generalnej w Paryżu w 1224 r. lub w Bolonii w 1225 r. prowincjałem polskim został ustanowiony Gerard z Wrocławia. Najprawdopodobniej to on przywiózł bullę rekomendacyjną papieża Honoriusza III z 22 kwietnia 1224 r.¹⁹ Po powrocie do Krakowa w 1225 r. (bądź jeszcze 1224 r.) zwołał kapitułę, podczas której podjęto decyzję o rozesłaniu braci do Wrocławia, Pragi, Kamienia, Płocka, Gdańska i Sandomierza. Kolejne klasztory powstawały w latach trzydziestych i czterdziestych XIII w. w następujących miastach: Chełmno, Sieradz, Elbląg, Racibórz, Poznań i Brześć. Wiadomo o tym z wykazu klasztorów z 1303 r., który sporządził francuski dominikanin Bernard Gui (1261–1331), wyłączając domy zakonne z Moraw i Czech (Ołomuniec, Brno, Hradec Králové). Okazuje się, że w połowie XIII w. w każdej diecezji należącej do ówczesnej metropolii gnieźnieńskiej (z wyjątkiem diecezji lubuskiej) istniały dominikańskie klasztory²⁰.

3. Proces fundacji średniowiecznego klasztoru dominikańskiego

Decydująca rola przy zakładaniu średniowiecznych klasztorów dominikańskich przypadła władzom prowincji, czyli prowincjałowi i defnitorom kapituł prowincjalnych. Warunkiem utworzenia konwentu, liczącego przynajmniej dwunastu braci, była również uprzednia zgoda kapituły generalnej, z tym że w XIII w. zezwolenia mogły udzielić władze prowincji²¹. Pierwszym krokiem było wysłanie grupki braci do danej miejscowości w celu oceny możliwości i warunków osiedlenia się w niej. Warunki te musieli zapewnić fundator i miejscowy biskup. Fundator (książe, biskup bądź inna osoba) darował pomieszczenie (*locum*) dla Braci Kaznodziejów i kościół, w którym mogliby publicznie celebrować *Officium divinum*. Biskup zaś gwarantował temu kościołowi autonomię, czyli całkowitą wolność od

¹⁹ Bulla z 22 kwietnia 1224 r. do dziś jest przechowywana w: APWr, Rep. 57, nr 2.

²⁰ J. KŁOCZOWSKI, *Polska prowincja dominikańska*, s. 56, 59–62, 102–103; J.A. SPIEŻ, *Początki dominikanów w Polsce*, s. 74.

²¹ Jasno precyzowało to postanowienie kapituły generalnej w Paryżu z 1236 r.: *Nulla domus de cetero detur nisi a priore provinciali et diffnitoribus provincialis capituli fuerit postulata; nec concessa ponatur nisi ubi predicti decreverint expedire. Szczerzółowo regulowały to Konstytucje z 1256 r.: Nulla domus concedatur; nisi a priore provinciali et diffnitoribus provincialis capituli fuerit postulata; nec concessa ponatur nisi ubi predicti uiderint expedire. Conuentus citra numerum duodenarium, et sine licentia generalis capituli et absque priore et doctore: non mittatur. B.M. REICHERT (wyd.), *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, t. I (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica 3), Romae 1898, s. 6; P. MOTHON (wyd.), *Liber Constitutionum Ordinis Fratrum Praedicatorum juxta codicem prototypum beati Humberti in Archivo Generali Ordinis Romae asservatum*, „Analecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum” 3 (1897–1898), s. 98.*

obowiązków parafialnych i wszelkich patronatów osób fizycznych bądź prawnych, oraz nieograniczone prawo do przyjmowania ofiar i grzebania zmarłych na przykościelnym cmentarzu, a także uprawnienia do prowadzenia akcji kaznodziejskich i apostołatu w zasięgu działania klasztoru. Na podstawie relacji braci dokonujących rozeznania w terenie kapituła prowincjalna akceptowała miejsce i mianowała dla niego wikariusza. Potem należało uzyskać koncesję kapituły generalnej, po czym następowało utworzenie konwentu (minimum 12 braci) przez kapitułę prowincjalną, co pozwalało mu na dokonywanie wyboru przeora i wysyłanie swoich przedstawicieli na kapitułę prowincjalną. Przyjęcie miejsca z zapewnionymi warunkami i uformowanie konwentu mogło nastąpić podczas tej samej kapituły prowincjalnej. Później przystępowano do budowy lub przebudowy kompleksu kościelno-klasztornego²². Od 1298 r. na nową fundację władze prowincji w porozumieniu z generałem zakonu musiały uzyskać jeszcze zgodę Stolicy Apostolskiej²³.

4. Początki dominikanów w Raciborzu

Klasztor dominikanów w Raciborzu został ufundowany przez książąt opolskich Mieszka II Otyłego i jego brata, Władysława, oraz ich matkę, Wiołę²⁴. Jednak trudno powiedzieć, kiedy dokładnie pojawili się dominikanie w Raciborzu. Można próbować ustalić ten czas na podstawie listy klasztorów prowincji polskiej z 1303 r., sporządzonej przez wspomnianego wyżej Bernarda Gui, który spisał je w porządku starszeństwa. Raciborski klasztor został wymieniony jako dziesiąty, po Elblągu i przed Poznaniem²⁵. Dokument fundacyjny dla klasztoru elbląskiego został wystawiony 13 stycznia 1239 r.²⁶ Powstanie klasztoru w Poznaniu jest poświadczone do-

²² J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 43–48, 126.

²³ Przepisy prawne podano podczas kapituły generalnej w 1298 r. w Metz: *Cum dominus papa in VI libro decretalium decreverit, quod religiosi mendicantes nova loca non recipiant, nec recepta mutant absque sedis apostolice licentia speciali; inhibemus districtius, ne aliquis frater pro huiusmodi licentia ad dictam sedem accedat vel quomodolibet procuret; magistro ordinis inconsulto*. B.M. REICHERT (wyd.), *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, t. I, s. 290.

²⁴ CodSil, t. II, nr 2, s. 107.

²⁵ Listę klasztorów prowincji polskiej z 1303 r. opublikowali: J. QUETIF, J. ECHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti, notisque historicis et criticis illustrati*, t. I, Lutetiae Parisiorum 1719, s. XII; E. MARTENE, U. DURAND (wyd.), *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amplissima collectio. Complectens plures scriptores historicos de variis ordinibus religiosus, antiqua martyrologia nonnulla, cum quibusdam sanctorum actis*, t. VI, Parisiis 1729, k. 545.

²⁶ Dokument z 13 stycznia 1239 r. został wystawiony według stylu Zwiastowania, chociaż nosi on datę 13 stycznia 1238 r. C.P. WOELKY, J.M. SAAGE (wyd.), *Codex diplomaticus Warmienseis*, t. I: *Diplomata*, Mainz 1860, nr 1, s. 1–2; D.A. DEKAŃSKI, *Początki zakonu dominikanów prowincji pol-*

kumentem z 1244 r.²⁷ Stąd można wyznaczyć ramy czasowe utworzenia konwentu w Raciborzu: 1239–1244, które przypadają na czas samodzielnych rządów księcia opolskiego Mieszka II Otyłego²⁸.

Jerzy Kłoczowski uważa, że pierwsi Bracia Kaznodzieje pojawili się w Raciborzu w latach 1239–1245, w ramach uzupełnienia pierwszego rozesłania dominikanów. Wytyczając takie ramy czasowe, uwzględnił on listę konwentów Bernarda Gui, dokument fundacyjny dla klasztoru elbląskiego z 13 stycznia 1239 r. i testament księcia Mieszka II Otyłego, w którym imiennie zostali wymienieni bracia dominikanie. Tenże testament posiada jedynie datę dzienną 29 października. Kłoczowski opowiedział się za sporządzeniem go w 1245 r., przyjmując, że wspomniany książę zmarł 18, 21 lub 22 października 1246 r.²⁹ Poglądy Kłoczowskiego zaakceptowali Antoni Barciak³⁰ i Anna Pobóg-Lenartowicz³¹.

Anna Grabowska wysunęła hipotezę, że testament Mieszka II Otyłego mógł zostać spisany 29 października 1243 r., a jego postanowienia zostały omówione

sko-czeskiej, s. 193, 199; R. KUBICKI, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007, s. 25.

²⁷ Dokument z 1244 r. nie został zaopatrzony w datę dzienną; zob. I. ZAKRZEWSKI (wyd.), *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, Poznań 1877, nr 243, s. 205–206. Według Jana Długosza już w 1231 r. dominikanie pojawili się w Śródcie (dziś część Poznania) przy kościele św. Małgorzaty. W akcie spisany 15 lutego 1238 r. w Gnieźnie wystąpił, jako świadek, św. Jacek. Książę wielkopolski Przemysław I potwierdził 3 sierpnia 1254 r. w Pobjedziskach, że kupcy przybywający do Poznania na dzień św. Dominika (kanonizowany 13 lipca 1234 r.) i w czasie oktawy tego święta otrzymali przywilej udzielony im na prośbę dominikanów z Poznania przez jego ojca, księcia Władysława Odonica. Na tej podstawie można twierdzić, że dominikanie przebywali w Poznaniu już przed śmiercią księcia Władysława, czyli przed 5 czerwca 1239 r. Ponadto dwóch dominikanów (Jerzy i Piotr Hartung) pojawiło się 4 maja 1243 r. w otoczeniu księcia wielkopolskiego Przemysła I. Te fakty pozwalają uznać, że dominikanie mogli pojawić się najpierw w 1231 r. w Śródcie, a w 1244 r. przeniesić się do Poznania przy kościele św. Gotarda. W takiej sytuacji, przyjmując że dominikanie w Poznaniu utworzyli konwent w 1244 r., jest do utrzymania kolejność klasztorów podana przez Bernarda Gui, według którego konwent poznański został utworzony po elbląskim i raciborskim. J. DŁUGOSZ, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. 5–6, Varsaviae 1973, s. 262; I. ZAKRZEWSKI (wyd.), *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, nr 207, 238, 324, s. 176, 201–202, 289–290; D.A. DEKAŃSKI, *Początki zakonu dominikanów prowincji polsko-czeskiej*, s. 160–163, 199; K. JASIŃSKI, *Genealogia Piastów wielkopolskich*, „Kronika Miasta Poznania” 2 (1995), s. 38; J.A. SPIEŻ, *Dominikanie w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 3 (2004), s. 10.

²⁸ W okresie małoletniości Mieszka II Otyłego (1230–1238) rządy opiekuńcze sprawowała jego matka, Wiola, i książę wrocławski Henryk I Brodaty; zob. W. SOBOCIŃSKI, *Historia rządów opiekuńczych w Polsce*, CPH 2 (1949), s. 314, 320.

²⁹ W. IRGANG (wyd.), *Schlesisches Urkundenbuch* (dalej: SUB), t. II, Wien – Köln – Graz 1977, nr 295, s. 176–177; J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 294; K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007², s. 507–509.

³⁰ A. BARCIAK, *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, s. 495; TENŻE, *Mieszczanie raciborscy w średniowieczu*, w: S.K. KUCZYŃSKI (red.), *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, Warszawa 2007, s. 116; A. BARCIAK, *Książęta raciborscy*, s. 116; TENŻE, *Podstawy ekonomiczne*, s. 378.

³¹ A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Działalność fundacyjna*, s. 98; TAZ, *Konwent w Opolu*, s. 118–119.

25 marca 1243 r. podczas zjazdu w Mechnicy książąt Mieszka i Władysława oraz ich matki, Wioli, a także biskupa wrocławskiego Tomasza I (1232–1268) oraz wielu innych możnych³². Taki pogląd przesuwając obecność dominikanów w Raciborzu na co najmniej 1243 r. Tymczasem Marek Leszek Wójcik uzasadnił, że testament Mieszka II Otyłego został spisany 29 października 1245 r.³³

Dariusz Aleksander Dekański, uwzględniając współdziałanie Wioli w fundacji raciborskiego klasztoru, twierdzi, że została ona dokonana, gdy księżna matka miała poważny wpływ na rządy. Według niego chodzi o kilka lat przed 1246 r. Łączy raciborską fundację z wyborem Marcina z Sandomierza na prowincjała polskiego (1244–1247), który pod koniec życia piastował urząd przeora w Raciborzu. W związku z tym określa czas fundacji na ok. 1244 r.³⁴

Chcąc odnieść się do powyższych poglądów, należy jeszcze przyjrzeć się sytuacji w księstwie opolsko-raciborskim zwłaszcza za panowania księcia Mieszka II Otyłego i stosunkom łączącym tego władcę oraz jego matkę, Wiolę, z biskupem wrocławskim Tomaszem I. Bez wątpienia w XIII w. Opole i Racibórz pełniły rolę najważniejszych ośrodków władzy książęcej we wschodniej części Śląska i najbardziej nadawały się do sprowadzenia do nich przedstawicieli zakonów mendykanckich. Za czasów Mieszka II Otyłego główną siedzibą książęcą było początkowo Opole. To miasto obrał sobie za rezydencję już jego ojciec, Kazimierz³⁵. Przynajmniej od 1223 r. Opole było stolicą archidiecezji³⁶. Około 1227 r. biskup wrocławski Wawrzyniec (1207–1232) utworzył archidiecezję z siedzibą w Opolu, obejmującą całe księstwo opolsko-raciborskie³⁷. W latach 1232–1239 powstała kolegiata przy

³² A. GRABOWSKA, *Życie i działalność księcia opolskiego Mieszka II Otyłego (ok. 1220–1246)*, Opole 2007 (praca magisterska w Archiwum Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego), s. 144; W. DOMINIĄK, *Ostatni władca Górnego Śląska. Władysław I, pan na Opolu i Raciborzu (1225–1281)*, Racibórz 2009, s. 63, 67–69.

³³ M.L. WÓJCIK, *Appendix do najnowszych badań nad testamentem Mieszka II Otyłego, księcia opolsko-raciborskiego*, „Wieki Stare i Nowe” 4 (2005), s. 57–73; TENZE, *Mieszko II Otyły – władca znany i nieznan*, w: A. POBÓG-LENARTOWICZ (red.), *Jak powstawało Opole? Miasto i jego książęta*, Opole 2006, s. 119, 121, 126.

³⁴ D.A. DEKAŃSKI, *Początki zakonu dominikanów prowincji polsko-czeskiej*, s. 233–235.

³⁵ M.L. WÓJCIK, *Opole czy Racibórz? Problem lokalizacji centrum administracyjnego wschodniej części Śląska w czasach Mieszka Laskonogiego i jego następców (1202–1281)*, w: N. MIKA (red.), *Mieszko IV Laskonogi, książę raciborski i dzielnicowy władca Polski oraz jego dziedzictwo*, Racibórz 2011, s. 56.

³⁶ W dokumencie biskupa wrocławskiego Wawrzyńca, wystawionym 8 września 1223 r. w Lubiążu, pojawił się jako świadek archidiecezji opolski Reginald (*in presencja [...] Reginaldi plebani et archipresbiteri de Opolo*), zob. SUB, t. I, nr 231, s. 169; B. PANZRAM, *Die schlesischen Archidiaconate und Archipresbyterate bis zur Mitte 14. Jahrhunderts*, Breslau 1937, s. 46; D. VELDTRUP, *Prosopographische Studien zur Geschichte Oppelns als herzoglicher Residenzstadt im Mittelalter*, Berlin 1995, s. 72–73.

³⁷ Pierwsza wzmianka o archidiecezji opolskiej Reginaldzie pochodzi z 5 stycznia 1230 r. (*coram [...] Reginaldo archidiacono de Opolo*), zob. SUB, t. I, nr 308, s. 228; B. PANZRAM, *Die schlesischen*

kościół św. Krzyża w Opolu³⁸. W tym mieście w latach 1238–1241 Mieszko II Otyły podjął próbę osadzenia franciszkanów, która nie powiodła się ze względu na najazd Mongołów (Tatarów) w 1241 r. Wówczas franciszkanie opuścili Opole³⁹. W tym samym roku również Racibórz musiał zmagać się z atakiem Mongołów. Jeden z ich oddziałów, idąc spod Chmielnika, pod którym bitwa rozegrała się 18 marca, lub spod Krakowa, który wpadł w ręce najeźdźców około 28 marca, zapuścił się w okolice Raciborza prawdopodobnie w końcu marca. Przekroczył on Odrę, ale został pokonany i rozgromiony przez wojska księcia Mieszka. Na przełomie kwietnia i maja Mongołowie, wracając spod Legnicy, drugi raz stanęli pod Raciborzem. I tym razem, według badań historyków, nie zdobyli oni ani grodu, ani miasta⁴⁰. W związku z tym wydaje się, że najwcześniej dopiero po najeździe Mongołów i nieudanej próbie osadzenia franciszkanów w Opolu nastąpiły odpowiednie warunki, aby zając się sprowadzeniem dominikanów do Raciborza. Według Wójcika książę Mieszko II Otyły po 1241 r. (najpóźniej około 1245 r.) nosił się z zamiarem przeniesienia swej rezydencji z Opoli do Raciborza⁴¹. Zważywszy na powyższe wywody, można przyjąć, że dominikanie przybyli do Raciborza w latach 1241–1244, czyli po najeździe Mongołów na Opole i Racibórz oraz przed fundacją konwentu w Poznaniu.

Archidiakonate und Archipresbyterate, s. 43, 47; T. SILNICKI, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953, s. 348–350; K. DOLA, *Dzieje Kościoła na Śląsku. Średniowiecze*, cz. I, Opole 1996, s. 59; TENŻE, *Struktury kościelne w księstwie opolsko-raciborskim do połowy XIII wieku*, w: A. POBÓG-LENARTOWICZ (red.), *Sacra Silentii provincia. 800 lat powstania dziedzicznej księstwa opolskiego (1202–2002)*, Opole 2003, s. 112.

³⁸ Dokument erekcyjny kolegiaty opolskiej nie zachował się. Pierwsza wzmianka o prepozycie kapituły opolskiej i zarazem kanoniku wrocławskim Grzegorz pochodzi z 1239 r. (*testes sunt: [...] Gregorius prepositus Opolsiensis*). Ponieważ za fundatora opolskiej kolegiaty uważa się biskupa wrocławskiego Tomasza I (1232–1268), dlatego przyjmuje się, że została ona ufundowana w latach 1232–1239, zob. SUB, t. II, nr 173, s. 112; D. VELDTRUP, *Prosopographische Studien zur Geschichte Oppelns*, s. 30; R. NIESZWIEC, *Z dziejów kapituły kolegiackiej w Opolu do końca XV wieku*, w: J. KOPIEC (red.), *Milenium Kościoła na Śląsku*, s. 74–75; R. NIESZWIEC, *Kapituła kolegiacka w Opolu w okresie rządów Habsburgów 1532–1741*, Opole 2006, s. 17–18.

³⁹ Czas fundacji franciszkanów w Opolu określa się na lata 1234–1238 lub 1238–1241. Jednak bardziej prawdopodobny wydaje się ten drugi przedział czasowy, zważywszy na fakt, że Mieszko dopiero w 1238 r. rozpoczął samodzielne rządy. Franciszkanów ponownie sprowadził do Opoli książę Władysław I w 1248 r. Na temat fundacji klasztoru franciszkanów w Opolu zob. K. KANTAK, *Franciszkanie polscy*, t. I, Kraków 1937, s. 322–323, 414; T. SZAFRAŃSKI, *Klasztory franciszkańskie na Śląsku*, RH 7 (1958), s. 163–164; G. WAS, *Klasztory franciszkańskie w miastach śląskich i górnośląskich XIII–XVI wieku* (AcUWr 2222. Historia 142), Wrocław 2000, s. 75; A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Działalność fundacyjna ksiąg opolskich w średniowieczu*, s. 99; TAŻ, *Księżęta opolscy wobec klasztoru franciszkanów w Opolu*, w: M. STAWSKI (red.), *Kościół i państwo w dziejach, źródłach i studiach nad przeszłością*, Warszawa 2008, s. 84–85; W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 193–195; M.L. WÓJCIK, *Opole czy Racibórz?*, s. 11.

⁴⁰ N. MIKA, *Racibórz w obliczu zagrożenia ze strony ludów koczowniczych i pasterskich*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” 23 (1998), s. 33–55; TENŻE, *Racibórz w obliczu najazdów tatarskich i zagrożenia walskiego*, Racibórz 2002, s. 20–21, 35–36.

⁴¹ M.L. WÓJCIK, *Mieszko II Otyły*, s. 131–132; TENŻE, *Opole czy Racibórz?*, s. 56.

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w 1243 r. książę Mieszko II Otyły włączył się aktywnie w konflikt między swoim teściem, księciem mazowieckim Konradem I, a księciem krakowskim i sandomierskim Bolesławem V Wstydliwym. 25 marca 1243 r. spotkał się on w Mechnicy koło Koźła ze swoją matką, Wiolą, i bratem, Władysławem, aby omówić sprawy związane z wyprawą księcia Konrada na Kraków, w której miał wziąć udział. Był tam obecny również biskup wrocławski Tomasz I. Decydująca bitwa rozegrała się pod Suchodołem 25 maja 1243 r. i zakończyła się przegraną księcia Konrada I, wspieranego przez Mieszka II oraz przez księcia wielkopolskiego Przemysła I⁴². Z powodu włączenia się księcia Mieszka II Otyłego w walkę o tron krakowski księcia mazowieckiego Konrada I nie wydaje się, aby okres przed tą bitwą był właściwy dla przybycia Braci Kaznodziejów do Raciborza. Jednak wspomniany zjazd w Mechnicy 25 marca 1243 r. otwiera pole do wielu domysłów i interpretacji. Być może w Mechnicy rzeczywiście ustalono zapisy zawarte w testamencie Mieszka II Otyłego, jak proponuje Anna Grabowska, w tym osadzenie dominikanów w Raciborzu. Obecność biskupa wrocławskiego Tomasza I pozwalała na omówienie warunków, jakie musiały zostać spełnione przez niego (autonomia kościoła zakonnego), aby kapituła prowincjalna dominikanów wydała pozwolenie na utworzenie konwentu w Raciborzu.

Trzeba przyznać, że stosunki Mieszka II Otyłego z biskupem Tomaszem I układy się pomyślnie. Już 19 lutego 1239 r. tenże książę wystawił dokument, w którym na prośbę wrocławskiego hierarchy zezwolił na lokowanie na prawie niemieckim wioski Klucze w pobliżu Ujazdu. W 1241 r. nadał wolności biskupim posiadłościom w Ujeździe, Gościęcinie i Ścinawie, a 25 marca 1243 r. potwierdził biskupowi Tomaszowi I pozwolenie na targ w Ścinawie. Tego samego dnia księżna Wiola uwolniła wieś Biskupice (dziś dzielnica Zabrze), należąca do biskupstwa wrocławskiego, od ciężarów prawa książęcego⁴³. W 1245 r. książę Mieszko, wspominając niesprecyzowane bliżej zasługi (*merita*) biskupa wrocławskiego Tomasza I, podarował mu wioskę Poniszowice wraz z łąkami, pozwalając na lokowanie jej na prawie polskim lub niemieckim. Ponadto w swoim testamencie zapisał kościołowi św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu wioski Zalesie i Sławięcice, a biskupowi wrocławskiemu czynsze z Cieszyna i Raciborza. Tegoż biskupa i raciborskich dominikanów wraz z ich przeorem uczynił egze-

⁴² J. RAJMAN, *Mieszko II Otyły książę opolsko-raciborski (1239–1246)*, KH 100 (1993), nr 3, s. 34–35.

⁴³ Sub, t. II, nr 158, 226, 243–244, s. 101–102, 137, 146–147; T. SILNICKI, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, s. 164; J. RAJMAN, *Mieszko II Otyły książę opolsko-raciborski*, s. 20–21; A. GRABOWSKA, *Książę opolski Mieszko II Otyły (ok. 1220–1246)*, w: A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Opolanie znani i nieznan. Średniowiecze*, cz. I, Opole 2009, s. 56.

kutorami testamentu⁴⁴. Na podstawie tych nadań zauważa się, że przychylność księcia Mieszka II Otyłego względem biskupa wrocławskiego była wielka. Najbardziej zastanawiające są owe zasługi biskupa, wspomniane w 1245 r. Być może chodziło o zapewnienie kościołowi dominikanów pełnej autonomii, co mogło nastąpić już w 1243 r., podczas wspomnianego wyżej zjazdu w Mechnicy, lub później w 1244 r. Jednak ze względu na brak szczegółowych informacji źródłowych w tej sprawie trudno jest o cokolwiek przesądzać.

Spore znaczenie dla datacji początków dominikanów w Raciborzu ma testament księcia Mieszka II Otyłego, spisany 29 października 1245 r. Z tego dokumentu wiadomo, że Bracia Kaznodzieje w Raciborzu już tworzyli konwent, ponieważ na ich czele stał przeor, a nie wikariusz⁴⁵. I chociaż zostały wymienione tylko imiona ośmiu z nich: Jarosław, Jakub, Paweł, Markon (*Marchone*), Mikołaj, Dzierżek (*Dirscone*), Wincenty, Marek, to z pewnością było ich przynajmniej dwunastu⁴⁶. Skoro w 1245 r. konwent już istniał, to powstaje pytanie, kiedy został utworzony. Zważywszy na założenie wspólnoty dominikańskiej w Poznaniu w 1244 r. i pierwszeństwo fundacji raciborskiej przed poznańską, kapituła prowincjalna musiała podjąć decyzję o utworzeniu konwentu w Raciborzu najpóźniej w 1244 r. Zważywszy na wspomniany wyżej zjazd w Mechnicy, nie można wykluczyć, że decyzja kapituły została powzięta już w 1243 r.

5. Kościół i klasztor raciborskich dominikanów

O pierwotnej siedzibie raciborskich dominikanów wiadomo z testamentu Mieszka II Otyłego. Był nią dom w mieście (*domui vero fratrum ordinis predicatorum in Rathibor apud quos elegi sepulturam*). W tym dokumencie wspomniany książę zaznaczył, że pragnie być pochowany w kościele dominikanów w Raciborzu. Stąd można wnioskować, że musieli oni już w 1245 r. dysponować własną

⁴⁴ SUB, t. II, nr 295, 302, s. 177, 182; A. BARCIAK, *Posiadłości biskupów wrocławskich w księstwie opolskim do początków XIV w. Przykład Ujazdu*, w: TENŻE (red.), *Tysiąclecie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, Katowice 2000, s. 69.

⁴⁵ A. WALZ, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum*, Romae 1948², s. 111. Inaczej uważa: W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 199.

⁴⁶ CodSil, t. I, nr 7, s. 6–7; W dokumencie z 28 października 1382 r. zostali wskazani: przeor i inkwizytor Leopold, podprzeor Naczko, Maciej, Pakosław, Henryk, Klemens, lektor filozofii Mikołaj Leupoldi, Mikołaj Wikeri, Mikulka, Staszko, Jan Penostia, Jan Adelchert, Jan Zaphiri i inni. CodSil, t. II, nr 73, s. 181. Niektórzy uważają, że nie zawsze i nie wszędzie przestrzegano warunku o obsadzeniu klasztorów minimalną liczbą 12 zakonników, na co miały wpływ różne czynniki. J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 126–129; K. KACZMAREK, *Konwent dominikanów wrocławskich w późnym średniowieczu*, Poznań – Wrocław 2008, s. 86.

świętynią, którą był kościół św. Jakuba. Trudno jest sobie wyobrazić, że władca wyznaczył miejsce swojego pochówku w nieistniejącym lub niewykończonym kościele⁴⁷. Obowiązkiem fundatora było bowiem zapewnić miejsce do zamieszkania (*locum*) i kościół, zanim zostanie utworzony konwent braci. Dopiero potem następowała rozbudowa klasztoru i świątyni stosownie do potrzeb dominikanów. Paweł Knötel uważa, że kościół św. Jakuba był pierwotnie kościołem parafialnym, zanim książę przekazał go dominikanom, a prawa parafialne zostały przeniesione na kościół NMP. Podobnie działo się w przypadku innych fundacji dominikańskich. Przykładowo: Bracia Kaznodzieje otrzymali byłe kościoły parafialne we Wrocławiu, Głogowie i Opolu⁴⁸. Też Knötela przejął Georg Hyclel⁴⁹, a w 1956 r. przypomniał ją Jerzy Kłoczowski⁵⁰. Ostatnio Jan Andrzej Spieź podjął poglądy Knötela i Kłoczowskiego, zauważając, że podobnie jak w Krakowie, Gdańsku, Wrocławiu i innych miejscach, tak i w Raciborzu bracia otrzymali od księcia nie tylko miejsce do zamieszkania, lecz i świątynię, w której mogli odprawiać swoje modły⁵¹. Dopiero później przystąpili do rozbudowy klasztoru i kościoła, na co Mieszko II Otyły ofiarował 200 grzywien w srebrze (*confero ad structuram tam ecclesie quam claustru ducentas marcas puri argenti*). A skoro ten kościół był własnością książęcą, to jego fundatorem mógł być książę Mieszko I Płatonogi (a właściwie Laskonogi), który przyniósł to *patrocinium* z Hiszpanii⁵². Spieź przy-

⁴⁷ J. RAJMAN, *Mieszko II Otyły książę opolsko-raciborski*, s. 36.

⁴⁸ P. KNÖTEL, *Beiträge zur geschichtlichen Ortskunde von Ratibor*, ZVGS 52 (1918), s. 66–84; TENZE, *Die Kirchen im schlesischen Stadtbilde*, ZVGS 64 (1930), s. 50–51.

⁴⁹ G. HYCKEL, *Vom Werden und Wesen der Stadt Ratibor*, w: TENZE (red.), *Aus Ratibors Vergangenheit und Gegenwart* (Beiträge zur Heimatkunde der Stadt Ratibor 1), Ratibor 1936, s. 10–11; TENZE, *Geschichte der Stadt Ratibor. Frühzeit bis 1336* (Beiträge zur Heimatkunde der Stadt Ratibor 3–4), Ratibor 1937, s. 8–12.

⁵⁰ J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 294.

⁵¹ J.A. SPIEŻ, *Poselstwo świętego Dominika*, s. 172–173. Na temat kościoła św. Jakuba jako pierwotnego kościoła parafialnego w Raciborzu zob. G. WĄS, *Zakony mendikańskie na Śląsku w średniowieczu*, SKHS 53 (1998), nr 3–4, s. 420; P. OKOŃ, *Klasztory w średniowiecznych górnośląskich ośrodkach miejskich (do końca XIII w.) w świetle badań archeologiczno-architektonicznych*, w: D. ABLAMOWICZ, M. FÜRMANEK, M. MICHNIK (red.), *Początki i rozwój miast Górnośląska. Studia interdyscyplinarne*, Gliwice 2004, s. 128; A. BARCIAK, M. SEPIAŁ, *Ulice, place i cmentarze w przestrzeni miasta Raciborza w średniowieczu i w początkach nowożytności*, w: S. KRABATH, J. PIEKALSKI, K. WACHOWSKI (red.), *Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i nowożytnego miasta Europy Środkowej*, Wrocław 2011, s. 53.

⁵² Warto zwrócić uwagę na propozycję Jana Andrzeja Spieża OP odnośnie do poselstwa św. Dominika *ad marchias*, o którym poinformował generał Zakonu Kaznodziejów bł. Jordan z Saksonii (zm. 13 lutego 1237 r.). Spieź uważa, że król Kastylii Alfons VIII (1158–1214) chciał znaleźć żonę dla swojego syna, Ferdynanda (zm. 14 października 1211 r.), spośród córek księcia raciborskiego Mieszka (1172–1211), którymi były Ludmiła i Agnieszka. Według Kazimierza Jasińskiego obie zmarły na początku XIII w. W tym celu król wysłał biskupa Osmę Diego de Acebo (1201–1207) wraz ze św. Dominikiem do wspomnianego księcia Mieszka na Śląsk. Podróż trwała najprawdopodobniej od października 1203 do lutego 1204 r. Uzyskali oni zgodę panny na małżeństwo. Wrócili do króla

puszcza, że Mieszko Laskonogi był w Hiszpanii, a nawet odbył pielgrzymkę do Santiago de Compostela, podróżując na ślub swojej siostry, Ryksy, z królem kastylijskim Alfonsem VII w 1152 r. lub przy okazji jej drugiego małżeństwa z hrabią Prowansji Rajmundem II Berengarem w 1161 r. Kościół św. Jakuba mógł być książęcym *votum* za odbytą pielgrzymkę⁵³. Zdaniem Spieża argumentem na to, że św. Jakub był patronem wcześniej istniejącego kościoła w Raciborzu, jest fakt, że w dokumencie z 14 kwietnia 1258 r., określającym patronów tej świątyni, przed imieniem Jakuba zostało dodane imię Maryi, a po nim św. Jana ewangelisty, św. Stanisława biskupa i św. Dominika, jednak w powszechnej tradycji zachowało się tylko stare *patrocinium* św. Jakuba⁵⁴.

Analizując poglądy Spieża, które wydają się być słuszne, trzeba stwierdzić, że w świetle materiałów źródłowych nie można udowodnić pierwszeństwa powstania kościoła św. Jakuba względem kościoła NMP w Raciborzu. Mimo to warto przyjrzeć się historii tego miasta, aby uchwycić czas zaistnienia w nim świątyni. Pierwsza wzmianka o raciborskim grodzie (*Ratibor*) na prawnym brzegu Odry, siedzibie kasztelana (*castellum*), pochodzi z 1108 r.⁵⁵ W wyniku podziału Śląska w 1172 r. powstało samodzielne księstwo raciborskie, w którym władzę objął książę Mieszko I Laskonogi⁵⁶. Odtąd Racibórz zaczął pełnić rolę stołecznego grodu, w którym z pewnością już od dawna był kościół bądź kaplica, najprawdopodobniej pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela⁵⁷. Prymat raciborskiego grodu względem

i oznajmili mu o tym. Pod koniec października 1205 r. król ponownie wysłał ich, aby sprowadzili księżniczkę do Kastylii. Gdy dotarli na miejsce, okazało się, że ona w tym czasie zmarła. K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 503–504; BŁ. JORDAN Z SAKSONII, *Książeczka o początkach Zakonu Kanoników*, s. 24–26; J.A. SPIEŻ, *Poselstwo świętego Dominika*, s. 146–174.

⁵³ K. JASIŃSKI, *Rodowód Piastów śląskich*, s. 71–72; J.A. SPIEŻ, *Poselstwo świętego Dominika*, s. 172.

⁵⁴ *Tamże*, s. 173.

⁵⁵ A. BIEŁOWSKI (oprac.), *Galli chronicon*, MPH, t. I, Warszawa 1960, s. 457; N. MIKA, *Dzieje ziemi raciborskiej*, Kraków 2012, s. 25.

⁵⁶ N. MIKA, *Mieszko. Książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski (ok. 1142–1211)*, Kraków 2010, s. 97–102.

⁵⁷ W dokumencie wystawionym 25 maja 1223 r., uzupełnionym o nowe treści dwa dni później, został wspomniany kościół NMP w Rybniku, konsekrowany przez biskupa wrocławskiego Zyrosława II (1170–1198), czyli w latach 1170–1198. Skoro już pod koniec XII w. (najpóźniej w 1198 r.) funkcjonował kościół NMP w Rybniku, położonym na terenie księstwa raciborskiego, to tym bardziej wcześniej musiał on powstać w stolicy tego księstwa – w Raciborzu. Helena Nejowa, prowadząca badania wykopaliskowe w raciborskim grodzie, znalazła ślady istnienia romańskiej świątyni (kaplicy) z XII w., którą w drugiej połowie XIII w. zastąpiono murowaną kaplicą gotycką św. Tomasza Kantuaryjskiego. Pierwotnym patronem tej kaplicy mógł być św. Jan Chrzciciel – patron wrocławskiej katedry i diecezji oraz 80 kościołów i kaplic w tej diecezji w średniowieczu. Z chwilą powstania murowanej kaplicy gotyckiej to *patrocinium* przeniesiono na kościół na Ostrogu. Kościół św. Jana Chrzciciela na Ostrogu powstał raczej w końcu XIII w. Pierwsza wzmianka o tej świątyni pochodzi z 22 stycznia 1307 r. Niewykluczone, że od początku funkcjonował jako filia kościoła NMP

innych ośrodków w dzielnicy wpłynął niewątpliwie na jego rozwój gospodarczy i społeczny⁵⁸. Czynnikiem sprzyjającym temu rozwojowi było również samo położenie Raciborza, gdyż tutaj krzyżowało się kilka szlaków handlowych. Do Raciborza prowadził trakt handlowy z Wrocławia przez Nysę i Opole, zaś z Raciborza przez Odrę do Krakowa albo przez Opawę na Morawy i do Czech, a przez Cieszyn na Węgry⁵⁹. Takie usytuowanie raciborskiego grodu sprzyjało więc rozwojowi handlu i osadnictwa w jego pobliżu. Stąd na terenie dzisiejszego Raciborza powstało w XII i XIII w. kilka osiedli mieszkalnych lub służebnych, przykładowo: podgrodzie na wschód od grodu (zbieg ulic: Bosackiej, Armii Krajowej i Zamkowej), osada w Starej Wsi i na Proszowcu oraz osada przy ul. Długiej⁶⁰. Wraz z przybywaniem osadników rosło zapotrzebowanie na miejsca kultu. Już pod koniec XII w., oprócz świątyni w grodzie, musiał istnieć jeszcze jakiś inny kościół dla ludności poza grodem. Czy był nim kościół św. Mikołaja w Starej Wsi⁶¹, czy

w Raciborzu, gdyż jako taki znany jest w 1724 r. CodSil, t. XVI, nr 2923, s. 103; SUB, t. I, nr 226, s. 164–166; H. NEJOWA, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Ostrogu w Raciborzu*, „Opolski Rocznik Muzealny” 2 (1966), s. 143–149; H. TUKAY, *Oberschlesien im Spannungsfeld zwischen Deutschland Polen und Böhmen-Mähren. Eine Untersuchung der Kirchenpatrozinien im mittelalterlichen Archidiakonat Oppeln*, Köln – Wien 1976, s. 83, 147, 225–226; J. PATER (wyd.), *Schematismen des Fürstbistums Breslau 1724 und 1738*, Weimar – Wien 1994, s. 142; P. NEWERLA, G. WAWOCZNY, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny do 1945 roku*, w: G. WAWOCZNY (red.), *Dzieje parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Raciborzu*, Racibórz 2005, s. 21, 23; B. KŁOCH, *Najstarsze parafie Górnego Śląska. Średniowieczna organizacja parafialna Górnego Śląska w diecezji wrocławskiej*, Racibórz 2008, s. 103–105; N. MIKA, *Mieszko*, s. 154–157, 163, 166–167; G. WAWOCZNY, *Kaplica zamkowa w Raciborzu. Perła gotyku i pomnik dziejowy*, Racibórz 2016, s. 50–52.

⁵⁸ W raciborskim grodzie na Ostrogu znaleziono ceramikę grafitową, wywodzącą się z tradycji garncarstwa morawskiego, którą datuje się na koniec XII w. i początek XIII w.; zob. P. RZEŹNIK, H. STOKSIK, *Ceramika grafitowa z Raciborza (XII–XIII w.) w świetle pierwszych analiz specjalistycznych*, w: D. ABLAMOWICZ, M. FURMANEK, M. MICHNIK (red.), *Początki i rozwój miast Górnego Śląska*, s. 171–186.

⁵⁹ J. NOWAKOWA, *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku*, Wrocław 1951, s. 96–100.

⁶⁰ K. KOZŁOWSKA, R. TURAKIEWICZ, *Początki i rozwój Raciborza*, w: D. ABLAMOWICZ, M. FURMANEK, M. MICHNIK (red.), *Początki i rozwój miast Górnego Śląska*, s. 157–160.

⁶¹ Kościół św. Mikołaja w Starej Wsi miał być wybudowany w 1060 r. Taka data została odkryta na ścianie w prezbiterium tej świątyni podczas jej renowacji. Została ona odnotowana również w zapiskach raciborskich franciszkanów w drugiej połowie XVIII w. Mimo to przyjmuje się, że kościół w Starej Wsi powstał raczej w drugiej połowie XII w. Pierwsza wzmianka dokumentowa o nim pochodzi dopiero z 24 lipca 1296 r. Wcześniej pisał o nim Jan Długosz w *Annales* pod rokiem 1287. Według akt wizytacji kanonicznej z 1688 r. swoim zasięgiem parafialnym obejmował wówczas: Starą Wieś, Proszowiec, Miedonię, Studzienną oraz dwa raciborskie przedmieścia – Nowe Zagrody i Bronki, a także kościół filialny w Pawłowiu. SUB, t. VI, nr 268, s. 216; W. WATTENBACH (wyd.), *Aufzeichnungen der Franziskaner zu Ratibor*, ZVGS 4 (1862), z. 1, s. 134; A. WELTZEL, *Geschichte des Ratiborer Archipresbyterats*, Ratibor 1896², s. 69; J. JUNGNITZ, *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonat Oppeln*, t. II, Breslau 1904, s. 468–469; E. MICHAEL, *Die Schlesische Kirche und ihr Patronat im Mittelalter unter polnischem Recht*, Görlitz 1926, s. 164–165; H. TUKAY, *Oberschlesien im Spannungsfeld zwischen Deutschland Polen und Böhmen-Mähren*, s. 174–175; P. NE-

kościół NMP⁶², czy kościół św. Jakuba⁶³, trudno jest stwierdzić, gdyż brakuje dokumentów fundacyjnych tych świątyń. Pierwsze wzmianki o nich pochodzą dopiero z XIII w.⁶⁴ Wiadomo, że lokacja Raciborza na lewym brzegu Odry nastąpiła w latach 1211–1217 na prawie flamandzkim za panowania księcia opolskiego Kazimierza (*hospites in Opel et Rattibor olim locavi*). Przybyli tu goście (*hospites*) z Flandrii oraz Fryzji (obecnie Belgia, Holandia i północne Niemcy) i otrzymali prawo do targu, karczmy i lata wolnizny. Można zatem przyjąć, że wówczas powstała tutaj osada typu miejskiego i zaczął funkcjonować targ⁶⁵. Władysław Dziewulski uważa, że nieregularne rozplanowanie części miasta w rejonie ul. Długiej, odcinające się wyraźnie od układu sieci ulicznej na pozostałym obszarze Starego

WERLA, G. WAWOCZNY, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny*, s. 24–25; B. KŁOCH, *Najstarsze parafie Górnego Śląska*, s. 103.

⁶² Kościół NMP w Raciborzu według tradycji został wzniesiony w 1205 r. Taka data, zapisana cyframi arabskimi, widniała na framudze jednego z zamurowanych obecnie okien prezbiterium. Ta inskrypcja pochodzi prawdopodobnie z XVI w. Identyczna informacja znajduje się w aktach wizytacji tego kościoła z 20 czerwca 1750 r. Przekazał ją także Friedrich Albert Zimmermann w 1784 r. Wobec braku średniowiecznych źródeł, które mogłyby potwierdzić rok powstania kościoła NMP, mając do dyspozycji jedynie nowożytne przekazy, nie można w pełni ufać podanej dacie. Uważa się, że kościół ten powstał około połowy XIII w. i mógł być fundacją raciborskiego mieszczaństwa. Potwierdzony jest w źródłach dopiero 30 marca i 13 kwietnia 1286 r. SUB, t. II, nr 263–264, s. 208–209; Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu, *Visitatio generali Capituli Rattiboriensis 20 Juny 1750*, sygn. IV e 1, s. 1; F.A. ZIMMERMANN, *Beyträge zur Beschreibung von Schlesiens*, t. III, Brieg 1784, s. 173; H. SCHAFFER, *Geschichte einer schlesischen Liebfraueugilde seit dem Jahre 1343. Ein Beitrag zu der Geschichte der Gilden und religiösen Bruderschaften. Nach Urkunden und handschriftlichen Quellen verfaßt*, Ratibor 1883, s. 294–295; H. SCHAFFER, *Die katholische Pfarrkirche zu Ratibor baulich und geschichtlich geschildert*, Ratibor 1905, s. 6–7; G. HYCKEL, *Geschichte der Stadt Ratibor*, s. 12; M. KUTZNER, *Racibórz*, Wrocław 1965, s. 68; H. TUKAY, *Oberschlesien im Spannungsfeld zwischen Deutschland Polen und Böhmen-Mähren*, s. 147–148; J. BUREK, *Dzieje Raciborza od czasów piastowskich do 1741 r.*, Katowice 1981, s. 48–49; P. NEWERLA, G. WAWOCZNY, *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny*, s. 25–27; B. KŁOCH, *Najstarsze parafie Górnego Śląska*, s. 103; N. MIKA, *Mieszko*, s. 163–166.

⁶³ Kościół św. Jakuba był zapewne fundacją książęcą i pierwszym kościołem miejskiej osady w Raciborzu, chociaż pierwsza wzmianka o nim znajduje się dopiero w testamentie Mieszka II Otyłego z 29 października 1245 r., a następna w dokumencie Władysława I Opolskiego z 14 kwietnia 1258 r. SUB, t. II, nr 295, s. 176–177; SUB, t. III, nr 269, s. 177–178; P. KNÓTEL, *Beiträge*, s. 66–84; TENZE, *Die Kirchen im schlesischen Stadtbilde*, s. 50–51; G. HYCKEL, *Geschichte der Stadt Ratibor*, s. 9–12; J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 294; G. WAŚ, *Zakony mendykantckie na Śląsku w średniowieczu*, s. 420; P. OKOŃ, *Klasztory w średniowiecznych górnośląskich ośrodkach miejskich*, s. 128; A. BARCIAK, M. SEPJAŁ, *Ulice, place i cmentarze w przestrzeni miasta Raciborza*, s. 53; J.A. SPIEŻ, *Poselstwo świętego Dominika*, s. 172–173.

⁶⁴ H. NEULING, *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange Mittelalters*, Breslau 1902², s. 2, 250.

⁶⁵ SUB, t. I, nr 165, s. 118–119; J.J. MENZEL, *Die schlesischen Lokationsurkunden des 13. Jahrhunderts*, Würzburg 1977, s. 125; K. KUDLA, *Ratibor*, w: H. STOOB, P. JOHANEK (wyd.), *Schlesisches Städtebuch* (Deutsches Städtebuch, t. I, Schlesien), Bonn 1995, s. 346–347; N. MIKA, *Ustrój miejski Raciborza na przestrzeni wieków*, w: J. NEUBERG, G. STANISZEWSKI (red.), *Z dziejów ziemi raciborskiej. Miejsca – Ludzie – Problemy*, Racibórz 2003, s. 123–124; A. BARCIAK, *Mieszczanie raciborscy*, s. 115. Pierwsza wzmianka o Raciborzu jako mieście (*civitas*) znajduje się w dokumencie z 14 kwietnia 1258 r. CodSil, t. II, nr 2, s. 107–108.

Miasta, pozwala się domyślać, że w początkach XIII w. istniała tutaj jakaś osada, zanim rozplanowano całość miasta lokacyjnego⁶⁶. Zapewne już wcześniej teren ten był zamieszkały, gdyż niektóre próbki drewna konstrukcyjnego, pozyskane w badaniach archeologicznych przeprowadzonych na raciborskim Rynku i przy ul. Rzeźniczej 8, posiadają daty dendrologiczne: po 1094 r., po 1113 r., po 1159 r., po 1181 r., po 1203 r., po 1205 r.⁶⁷ Antoni Barciak i Marcin Sepiał uważają, że domy osadników (*hospites*) były wznoszone wzdłuż dzisiejszej ul. Długiej, a pierwotny plac targowy był przesunięty nieco bardziej na południe. Wskazuje na to położenie kramów bogatych kupców. Znajdowały się one nie na raciborskim rynku w obecnych granicach, lecz pomiędzy dzisiejszą ul. Nową i obecnym kościołem NMP. Osada była ograniczona od zachodu Bramą Wielką (Mikołajską), a od wschodu placem targowym i kościołem NMP. Przy takim zagospodarowaniu przestrzennym kościół św. Jakuba znajdował się nie w centrum, lecz na peryferiach osady, co było zgodne z typową lokalizacją dla zakonu Braci Kaznodziejów. Tym, co także wskazuje, że dominikanie otrzymali swoje lokum w okresie słabego rozwoju stosunków własnościowych w tej części miasta, czyli na peryferiach miejskiej osady, jest niesprecyzowanie granic ich posiadłości, zarówno w dokumencie z 29 października 1245 r., jak również z 14 kwietnia 1258 r.⁶⁸

Dominikanie przybywający ok. 1244 r. do Raciborza zastali zatem wciąż kształtujący się ośrodek miejski, w którym najprawdopodobniej istniały już dwa kościoły: św. Jakuba, który został im przekazany, oraz NMP, który zaczął pełnić rolę kościoła parafialnego. Rozwój miasta został zatrzymany przez najazd w 1249 r. biskupa ołmunieckiego Brunona z Schauenburga (1245–1281), który zdobył je i spalił, wraz z kościołami i klasztorem. Przetrwał jedynie raciborski gród⁶⁹. Stąd zaistniała konieczność wzniesienia od nowa dominikańskiego kościoła i klasztoru. Ponieważ jednym z patronów nowego kościoła został św. Stanisław, biskup i męczennik (zm. 1079 r.), dlatego data jego kanonizacji wyznacza *terminus post quem* ukończenia i poświęcenia budowy klasztornej świątyni (1253/1254). *Terminus ante quem* określa dokument księcia opolskiego Władysława z 14 kwietnia 1258 r.⁷⁰ Jednak już w 1256 r. odbyła się w Raciborzu kapituła prowincjalna Zakonu Kaznodziejów

⁶⁶ W. DZIEWULSKI, *Dzieje Raciborza od najdawniejszych czasów do zaboru Śląska przez Prusy*, w: *Szkice z dziejów Raciborza*, Katowice 1967, s. 66.

⁶⁷ K. KOZŁOWSKA, R. TURAKIEWICZ, *Początki i rozwój Raciborza*, s. 158.

⁶⁸ A. BARCIAK, M. SEPIAŁ, *Ulice, place i cmentarze w przestrzeni miasta Raciborza*, s. 51–53.

⁶⁹ A. BIEŁOWSKI (wyd.), *Rocznik górnośląski*, MPH, t. III, Warszawa 1961, s. 715; J. DŁUGOSZ, *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. 7–8, Varsaviae 1975, s. 67; W. DOMINIAR, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 226–229; N. MIKA, *Dzieje ziemi raciborskiej*, s. 31–32.

⁷⁰ J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 52.

polskiej prowincji. To wydarzenie pozwala się domyślać, że już wówczas w tym mieście funkcjonował kościół i klasztor dominikanów⁷¹. Stąd nowy ich kościół został wybudowany i poświęcony w latach 1249–1256⁷².

Jest możliwe, że już w 1255 r. stał gotowy kościół i klasztor Braci Kaznodziejów w Raciborzu. Uważa się, że dokument księcia Władysława z 14 kwietnia 1258 r. ma charakter confirmacyjny, a nie fundacyjny, czyli tylko potwierdza on donacje na rzecz raciborskiego konwentu, który już jakiś czas istniał⁷³. Kluczowe znaczenie w tej kwestii ma zebranie się kapituły prowincjalnej dominikanów w 1256 r. w Raciborzu. Trudno sobie wyobrazić, aby bracia, przybywający na jej obrady z różnych stron polskiej prowincji, nie zastali wykończonych budynków. Rok 1255 potwierdzają również niektóre zapiski zakonne z XVIII w.⁷⁴ Stąd wydaje się, że nie ma przeszkód, aby przyjąć, że klasztor i kościół raciborskich dominikanów wystawiono w 1255 r. Ten rok przyjmują m.in. Roman Fabian Madura OP⁷⁵ i Wojciech Dominiak⁷⁶.

6. Najstarsze uposażenie raciborskich dominikanów

Podstawy bytu materialnego raciborskim dominikanom zapewnili książęta fundatorzy. Mieszko II Otyły, jak zostało już wspomniane, w swoim testamencie z 29 października 1245 r. zapisał im 200 grzywien w srebrze z przeznaczeniem na wzniesienie klasztoru i kościoła⁷⁷. Kolejny władca, książę opolski Władysław, w dokumencie z 14 kwietnia 1258 r. określił wielkość ich pierwotnego uposażenia. Stąd wiadomo, że otrzymali: plac pod zabudowę klasztoru i kościoła (*aream assignare*), ogród (*orto*), wodociąg (*aqueductum*) ciągnący się od Studziennej przez

⁷¹ R.F. MADURA (wyd.), *Acta capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. I, Roma 1972, s. 6.

⁷² Inaczej uważa: W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 202.

⁷³ *Tamże*, s. 201.

⁷⁴ Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (dalej: BUWr), IV F 221, s. XIII; BUWr, IV Q 194, s. 45r; Archiwum Generalne Zakonu Kaznodziejów w Rzymie, XIV Lib. E, s. 805; Archiwum Narodowe w Pradze (dalej: NAPr), ŘD 11, s. 4; NAPr, ŘD 127, s. 77; *De conventibus, provinciis et congregationibus sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum in imperio Germanico (1221–1900)*, AOP 8 (1900), t. IV, z. 5, s. 689; zob. A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Początki śląskich klasztorów dominikańskich w świetle źródeł przechowywanych w archiwach czeskich i morawskich*, w: D. GALEWSKI, W. KUCHARSKI, M.L. WÓJCIK (red.), *Historia, kultura i sztuka dominikanów na Śląsku 1226–2013. W trzechsetlecie beatyfikacji bł. Czesława*, Wrocław 2015, s. 11–23.

⁷⁵ R.F. MADURA (wyd.), *Acta capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. I, s. 6.

⁷⁶ W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 201–202.

⁷⁷ SUB, t. II, nr 295, s. 176–177; A. BARCIAK, *Książęta raciborscy*, s. 116.

środek miasta aż do ich domu, młyn wraz z placem przy nim (*cum Melendino et area que circa Molendinum*), wszystek łój należący się księciu z miejskich jatek mięsnych (*omne sepum quod de macellis*) na oświetlenie oratorium i dormitorium oraz 16 kamieni łoju rocznie (*sedecim lapides sepi*) na oświetlenie kościoła⁷⁸. Zdaniem Jerzego Kłoczowskiego było to najhojniejsze uposażenie wśród polskich klasztorów w XIII w.⁷⁹

Wojciech Dominiak twierdzi, że książę opolski Władysław w 1257 r. podarował raciborskim dominikanom młyn i 16 kamieni łoju⁸⁰. Tę nieprawdziwą informację zaczerpnął z pierwszego tomu *Codex diplomaticus Ducatus Tessinensis*, który ukazał się w 1955 r.⁸¹ Wydawca tego dzieła, Emerich Němec, sporządzając regest dokumentu datowanego na 14 kwietnia 1257 r., nie sprawdził źródła i powołał się na publikację Vincenca Praska z 1894 r. Ten ostatni podał datę dzienną aktu, ale bez roku wystawienia, sugerując jakoby chodziło o rok 1257. Jednak w przypisie Prasek powołał się na regest znanego dokumentu z 14 kwietnia 1258 r.⁸² A zatem dokument z 14 kwietnia 1257 r. nie istniał, a błąd popełnił Emerich Němec, błędnie odczytując informację w dziele Praska i nie sprawdzając źródła.

W grudniu 1267 r. raciborski klasztor otrzymał darowiznę w postaci połowy jatek mięsnej, z przeznaczeniem na oświetlenie ich domu, opłatki i węgiel (*dimidium bancum carnificum, ut inde procurent lumen, oblatas et carbones*). Dokonała jej Merborch, wdowa po sołtysie Henryku z Polskiej Cerekwi, w postaci zapisu testamentowego, potwierzonego przez księcia opolskiego Władysława⁸³.

Co najmniej od połowy XIII w. kształtowały się okręgi kwestarskie poszczególnych klasztorów. Stąd zapewne także raciborski klasztor miał swój teren działań, na którym zbierał jałmużnę, z której się utrzymywał. Jednak okręg działania raciborskiego kwestarza nie został rozpoznany. Wiadomo jednak o sporze kwestarza z przeorem raciborskim w XIV w. lub na początku XV w. Kwestarz apelował do Stolicy Apostolskiej w obronie swych racji. Prowincjał wysłał na miejsce

⁷⁸ SUB, t. III, nr 269, s. 177–178; J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 91, 103; A. BARCIAK, *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, s. 497; W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 200; A. BARCIAK, *Podstawy ekonomiczne*, s. 381.

⁷⁹ J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 60; A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Konwent w Opolu na tle działalności dominikanów śląskich*, s. 119.

⁸⁰ W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 201.

⁸¹ E. NĚMEC (wyd.), *Listinář Těšínska (Codex diplomaticus Ducatus Tessinensis)*, t. I, cz. I, Český Těšín 1955, nr 12, bs.

⁸² V. PRASEK, *Dějiny knížectví Těšínského*, Opava 1894, s. 58; CodSil, t. VII, nr 999, s. 74.

⁸³ SUB, t. IV, nr 39, s. 36–37; A. BARCIAK, *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, s. 497; W. DOMINIAK, *Ostatni władca Górnego Śląska*, s. 201.

dwóch lektorów, jako swych przedstawicieli, celem zbadania sytuacji i wydania wyroku⁸⁴.

Więcej informacji na temat form własności i dochodów raciborskiego klasztoru pochodzi dopiero z XIV i XV w. Przykładowo: do niego przynależały cztery łąki w okolicach Raciborza, poświadczone w 1370 r.⁸⁵ Posiadał on: kapitularz, będący kaplicą ku czci św. Feliksa i Adaukta, 11000 św. dziewic oraz 10000 św. żołnierzy męczenników, poświęconą 9 października 1371 r. przez pomocniczego biskupa wrocławskiego Dzierżysława (*Dirslaus*), cmentarz (*cimiterium*) i krużganek (*ambitus*)⁸⁶. W sierpniu 1379 r. raciborskie dominikanki nadały im dwa ogrody i dwa domy w Nowych Zagrodach pod Raciborzem⁸⁷. Książę raciborski Jan I Przemyślida 19 lipca 1379 r. podarował spowiednikowi raciborskich dominikanek Janowi (i każdemu jego następcy na tym urzędzie) dom oraz plac wraz z ogrodem koło klasztoru zakonnic⁸⁸. Z dokumentu biskupa wrocławskiego Henryka z Wierzbna (1302–1319), wystawionego w Ujeździe 8 kwietnia 1315 r., wiadomo, że dominikanie cieszyli się licznymi zapisami testamentowymi, odprowadzali pogrzeby i udzielali sakramentów oraz przyjmowali dziesięciny⁸⁹. Dochodów przysparzały również fundacje mszalne. W testamencie raciborskiej przeoryszy księżniczki Eufemii (Ofki) z 8 grudnia 1358 r. znajduje się zapis na rzecz raciborskich Braci Kaznodziejów w wysokości 10 grzywien na sól, w zamian za co czterej zakonnicy byli zobowiązani celebrować codziennie śpiewane Msze św.⁹⁰ Dokument z 9 grudnia 1375 r. informuje o fundacji mszalnej w wysokości 9 grzywien z szosu miejskiego na rzecz raciborskich dominikanów w zamian za codzienne celebrowanie dwóch Mszy św. na ołtarzu Świętej Trójcy w kościele dominikanek w Raciborzu⁹¹. Pozostałe fundacje mszalne oraz inne dochody raciborskich dominikanów w XIV i XV w. opisał Antoni Barciak⁹².

⁸⁴ J. FIJAŁEK, J. WORONIECKI (wyd.), *Zbiór formuł zakonu dominikańskiego prowincji polskiej z lat 1338–1411*, AKHPAU 12 (1938), cz. II, nr 216, 237, s. 347, 353–354; A. BARCIAK, *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, s. 497; J. KŁOCZOWSKI, *Polska prowincja dominikańska*, s. 180, 182.

⁸⁵ CodSil, t. II, nr 56, s. 163–164.

⁸⁶ *Tamże*, nr 57, s. 164.

⁸⁷ *Tamże*, nr 69–70, s. 176–177.

⁸⁸ *Tamże*, nr 68, s. 175–176.

⁸⁹ *Tamże*, nr 16, s. 124–126; A. BARCIAK, *Spory między plebanem a dominikanami w Raciborzu w XIV wieku*, w: F. WOLNIK (red.), *Kościół na Śląsku. Z dziejów kultury i życia religijnego*, Opole 2012, s. 213–218.

⁹⁰ CodSil, t. II, nr 50–51, s. 156–160; G. KUBLIN, *Świątobliwa Eufemia raciborska († 17 I 1359)*, Opole 2013², s. 25; J. KŁOCZOWSKI, *Wspólnoty zakonne*, s. 199.

⁹¹ CodSil, t. II, nr 62, s. 169–170; J. KŁOCZOWSKI, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 89.

⁹² A. BARCIAK, *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, s. 497–500; A. BARCIAK, *Podstawy ekonomiczne*, s. 391–394.

*

Niniejszy artykuł jest przyczynkiem do dalszych badań nad dziejami dominikanów w Raciborzu, którzy przybyli do tego miasta w latach czterdziestych XIII w. (1241–1244). Zapewne w 1243 lub 1244 r. doszło do utworzenia ich konwentu. Można przyjąć, że już w 1255 r. posiadali zabudowania zakonne (klasztor i kościół) dostosowane do własnych potrzeb. Cieszyli się przychylnością miejscowych władców, którzy byli ich fundatorami. Kilkuwiekowa obecność Braci Kaznodziejów w Raciborzu, którzy przetrwali w tym mieście od średniowiecza poprzez czasy reformacji aż do 1810 r., pozostawiła trwałe ślady w historii i kulturze ziemi raciborskiej.

*

Literatura

Źródła archiwalne

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (AAWr)

IV e 1: *Visitatio generali Capituli Rattiboriensis 20 Juny 1750.*

Archiwum Generalne Zakonu Kaznodziejów w Rzymie (AGOP)

XIV Lib. E, s. 799–811: *Catalogus conventuum et fratrum Provinciae Bohemiae*, 1710–1711.

Archiwum Narodowe w Pradze (NAPr)

ŘD 11: *Monumenta conventuum triunius Provinciae Bohemiae, Moraviae et Silesiae*, 1720.

ŘD 127: *Liber memorabilium – Litoměřice*, 1488–1735.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu (APWr)

Rep. 57: *Inhaltsverzeichnis der Urkunden- oder Albrechtstloster-Archive zu Breslau*, nr 1–2.

Archiwum Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego

GRABOWSKA A., *Życie i działalność księcia opolskiego Mieszka II Otęłego (ok. 1220–1246)*, Opole 2007, praca magisterska.

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu (BUWr)

IV F 221: GROSS R.N., *Fragmenta miscellanea pro historia Provinciae Bohemiae Ordinis Praedicatorum*, 1740.

IV Q 194: Kodeks Piotra Dirpauera OP.

Źródła drukowane

- BIEŁOWSKI A. (oprac.), *Galli chronicon*, MPH, t. I, Warszawa 1960, s. 391–484.
- BIEŁOWSKI A. (wyd.), *Rocznik górnoszląski*, MPH, t. III, Warszawa 1961, s. 714–716.
- BL. JORDAN z SAKSONII, *Księżeczka o początkach Zakonu Kaznodziejów*, przekł. M. Wylęgała, Warszawa 2008.
- BREMOND A. (wyd.), *Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum*, t. I, Romae 1729.
- De conventibus, provinciis et congregationibus sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum in imperio Germanico (1221–1900)*, AOP 8 (1900), t. IV, z. 5, s. 527–571, 687–700.
- DŁUGOSZ J., *Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. 5–6, Varsaviae 1973; *toż*, lib. 7–8, Varsaviae 1975.
- DŁUGOSZ J., *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, t. III: *Monasteria* (Opera Omnia 9), A. PRZEZDZIECKI (wyd.), Kraków 1864.
- FIJALEK J., WORONIECKI J. (wyd.), *Zbiór formuł zakonu dominikańskiego prowincji polskiej z lat 1338–1411*, AKHPAU 12 (1938), cz. II, s. 219–430.
- GRÜNHAGEN C. (wyd.), *Regesten zur schlesischen Geschichte*, t. II (CodSil, t. VII/2), Breslau 1875.
- GRÜNHAGEN C., WUTKE K. (wyd.), *Regesten zur schlesischen Geschichte*, t. IV (CodSil, t. XVI), Breslau 1892.
- IRGANG W. (wyd.), *Schlesisches Urkundenbuch*, t. I–IV, Wien – Köln – Graz 1971–1988.
- JUNGNITZ J., *Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonats Oppeln*, t. II, Breslau 1904.
- MADURA R.F. (wyd.), *Acta capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, t. I, Roma 1972.
- MARTENE E., DURAND U. (wyd.), *Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amplissima collectio. Complectens plures scriptores historicos de variis ordinibus religiosis, antiqua martyrologia nonnulla, cum quibusdam sanctorum actis*, t. VI, Parisiis 1729.
- MOTHON P. (wyd.), *Liber Constitutionum Ordinis Fratrum Praedicatorum juxta codicem prototypum beati Humberti in Archivo Generali Ordinis Romae asservatum*, „Analecta Sacri Ordinis Fratrum Praedicatorum” 3 (1897–1898), s. 31–60, 98–122, 162–181.
- NĚMEC E. (wyd.), *Listinář Těšínska (Codex diplomaticus Ducatus Tassinensis)*, t. I, cz. I, Český Těšín 1955.

- PATER J. (wyd.), *Schematismen des Fürstbistums Breslau 1724 und 1738*, Weimar – Wien 1994.
- POTTHAST A. (wyd.), *Regesta pontificum romanorum*, t. I, Graz 1957.
- QUETIF J., ECHARD J., *Scriptores Ordinis Praedicatorum recensiti, notisque historicis et criticis illustrati*, t. I, Lutetiae Parisiorum 1719.
- REICHERT B.M. (wyd.), *Acta capitulorum generalium Ordinis Praedicatorum*, t. I (Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum Historica 3), Romae 1898.
- WATTENBACH W. (wyd.), *Aufzeichnungen der Franziskaner zu Ratibor*, ZVGS 4 (1862), z. 1, s. 127–145.
- WATTENBACH W. (wyd.), *Urkunden der Klöster Rauden und Himmelwitz, der Dominicaner und der Dominicanerinnen in der Stadt Ratibor* (CodSil, t. II), Breslau 1859.
- WATTENBACH W. (wyd.), *Urkunden des Klosters Czarnowanz* (CodSil, t. I), Breslau 1857.
- WOELKY C.P., SAAGE J.M. (wyd.), *Codex diplomaticus Warmiensesis*, t. I: *Diplomata*, Mainz 1860.
- ZAKRZEWSKI I. (wyd.), *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, Poznań 1877.

Opracowania

- BARCIAK A., *Książęta raciborscy a klasztory dominikańskie w Raciborzu*, w: TENŻE (red.), *Święty Jacek Odrowąż i dominikanie na Śląsku*, Katowice 2008, s. 115–123.
- BARCIAK A., *Mendykanci w średniowiecznym Raciborzu*, w: M. DERWICH, A. POBÓG-LENARTOWICZ (red.), *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym*, Wrocław – Opole 2000, s. 495–502.
- BARCIAK A., *Mieszczanie raciborscy w średniowieczu*, w: S.K. KUCZYŃSKI (red.), *Spółczesność Polski średniowiecznej. Zbiór studiów*, Warszawa 2007, s. 113–134.
- BARCIAK A., *Podstawy ekonomiczne obu klasztorów dominikańskich w Raciborzu w średniowieczu*, w: W. DŁUGOŁĘCKI, T. GAŁUSZKA, R. KUBICKI, A. ZAJCHOWSKA (red.), *Inter oeconomiam coelestem et terrenam. Mendykanci a zagadnienia ekonomiczne*, Kraków 2011, s. 377–394.
- BARCIAK A., *Posiadłości biskupów wrocławskich w księstwie opolskim do początków XIV w. Przykład Ujazdu*, w: TENŻE (red.), *Tysiącletnie dziedzictwo kulturowe diecezji wrocławskiej*, Katowice 2000, s. 66–74.
- BARCIAK A., SEPIAŁ M., *Ulice, place i cmentarze w przestrzeni miasta Raciborza w średniowieczu i w początkach nowożytności*, w: S. KRABATH, J. PIEKAL-

- SKI, K. WACHOWSKI (red.), *Ulica, plac i cmentarz w publicznej przestrzeni średniowiecznego i nowożytnego miasta Europy Środkowej*, Wrocław 2011, s. 51–61.
- BARCIAK A., *Spory między plebanem a dominikanami w Raciborzu w XIV wieku*, w: F. WOLNIK (red.), *Kościół na Śląsku. Z dziejów kultury i życia religijnego*, Opole 2012, s. 213–218.
- BUREK J., *Dzieje Raciborza od czasów piastowskich do 1741 r.*, Katowice 1981.
- DEKAŃSKI D.A., *Początki zakonu dominikanów prowincji polsko-czeskiej*, Gdańsk 1999.
- DOLA K., *Dzieje Kościoła na Śląsku. Średniowiecze*, cz. I, Opole 1996.
- DOLA K., *Struktury kościelne w księstwie opolsko-raciborskim do połowy XIII wieku*, w: A. POBÓG-LENARTOWICZ (red.), *Sacra Silentii provincia. 800 lat powstania dziedzicznego księstwa opolskiego (1202–2002)*, Opole 2003, s. 107–115.
- DOMINIAK W., *Ostatni władca Górnego Śląska. Władysław I, pan na Opolu i Raciborzu (1225–1281)*, Racibórz 2009.
- DZIEWULSKI W., *Dzieje Raciborza od najdawniejszych czasów do zaboru Śląska przez Prusy*, w: *Szkice z dziejów Raciborza*, Katowice 1967, s. 63–109.
- GRABOWSKA A., *Księżę opolski Mieszko II Otyły (ok. 1220–1246)*, w: A. POBÓG-LENARTOWICZ, *Opolanie znani i nieznan. Średniowiecze*, cz. I, Opole 2009, s. 53–62.
- HABUDA M. (oprac.), *Bibliografia piśmiennictwa o świętym Jacku Odrowążu* (Studia i Źródła Dominikańskiego Instytutu Historycznego w Krakowie 11), Kraków 2013.
- HEYNE J., *Dokumentirte Geschichte des Bisthums und Hochstiftes Breslau. Aus Urkunden, Aktenstücken, älteren Chronisten und neueren Geschichtschreibern*, t. I–III, Breslau 1860–1868.
- HINNEBUSCH W., *Dominikanie – krótki zarys dziejów*, w: M.A. BABRAJ (red.), *Dominikanie. Szkice z dziejów zakonu*, Poznań 1986, s. 83–267.
- HYCKEL G., *Geschichte der Stadt Ratibor. Frühzeit bis 1336* (Beiträge zur Heimatkunde der Stadt Ratibor 3–4), Ratibor 1937.
- HYCKEL G., *Vom Werden und Wesen der Stadt Ratibor*, w: TENZE (red.), *Aus Ratibors Vergangenheit und Gegenwart* (Beiträge zur Heimatkunde der Stadt Ratibor 1), Ratibor 1936, s. 10–14.
- JASIŃSKI K., *Genealogia Piastów wielkopolskich*, „Kronika Miasta Poznania” 2 (1995), s. 34–66.
- JASIŃSKI K., *Rodowód Piastów śląskich*, Kraków 2007².

- KACZMAREK K., *Konwent dominikanów wrocławskich w późnym średniowieczu*, Poznań – Wrocław 2008.
- KANTAK K., *Franciszkanie polscy*, t. I, Kraków 1937.
- KŁOCH B., *Najstarsze parafie Górnego Śląska. Średniowieczna organizacja parafialna Górnego Śląska w diecezji wrocławskiej*, Racibórz 2008.
- KŁOZOWSKI J., *Dominik. I. Życie i działalność*, EK, t. IV, Lublin 1985, k. 60–61.
- KŁOZOWSKI J., *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII–XIV wieku*, Lublin 1956.
- KŁOZOWSKI J., *Dominikanie. I. Geneza i dzieje*, EK, t. IV, Lublin 1985, k. 69–72.
- KŁOZOWSKI J., *Polska prowincja dominikańska w średniowieczu i Rzeczypospolitej Obojga (Wielu) Narodów (Studia nad Historią Dominikanów w Polsce 5)*, Poznań 2008.
- KŁOZOWSKI J., *Raz jeszcze o początkach polskich dominikanów. Klasztor wrocławski wśród pierwszych konwentów polskiej prowincji*, w: M. DERWICH (red.), *Błogosławiony Czesław. Patron Wrocławia*, t. I: *Średniowiecze i czasy nowożytne*, Wrocław – Warszawa 2006, s. 27–29.
- KŁOZOWSKI J., *Wspólnoty zakonne w średniowiecznej Polsce*, Lublin 2010.
- KNÖTEL P., *Beiträge zur geschichtlichen Ortskunde von Ratibor*, ZVGS 52 (1918), s. 66–84.
- KNÖTEL P., *Die Kirchen im schlesischen Stadtbilde*, ZVGS 64 (1930), s. 39–55.
- KOZŁOWSKA K., TURAKIEWICZ R., *Początki i rozwój Raciborza*, w: D. ABLAMOWICZ, M. FURMANEK, M. MICHNIK (red.), *Początki i rozwój miast Górnego Śląska. Studia interdyscyplinarne*, Gliwice 2004, s. 157–170.
- KUBICKI R., *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007.
- KUBLIN G., *Świątobliwa Eufemia raciborska († 17 I 1359)*, Opole 2013².
- KUDLA K., *Ratibor*, w: H. STOOB, P. JOHANEK (wyd.), *Schlesisches Städtebuch (Deutsches Städtebuch, t. I: Schlesien)*, Bonn 1995, s. 346–352.
- KUTZNER M., *Racibórz*, Wrocław 1965.
- LABUDA G., *Zaginiona kronika z pierwszej połowy XIII wieku w „Rocznikach Królestwa Polskiego” Jana Długosza. Próba rekonstrukcji*, Poznań 1983.
- MENZEL J.J., *Die schlesischen Lokationsurkunden des 13. Jahrhunderts*, Würzburg 1977.
- MICHAEL E., *Die Schlesische Kirche und ihr Patronat im Mittelalter unter polnischem Recht*, Görlitz 1926.
- MIKA N., *Dzieje ziemi raciborskiej*, Kraków 2012.
- MIKA N., *Mieszko. Książę raciborski i pan Krakowa – dzielnicowy władca Polski (ok. 1142–1211)*, Kraków 2010.

- MIKA N., *Racibórz w obliczu najazdów tatarskich i zagrożenia wałaskiego*, Racibórz 2002.
- MIKA N., *Racibórz w obliczu zagrożenia ze strony ludów koczowniczych i pasterskich*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska” 23 (1998), s. 33–55.
- MIKA N., *Ustrój miejski Raciborza na przestrzeni wieków*, w: J. NEUBERG, G. STANISZEWSKI (red.), *Z dziejów ziemi raciborskiej. Miejsca – Ludzie – Problemy*, Racibórz 2003, s. 123–137.
- NEJOWA H., *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Ostrogu w Raciborzu*, „Opolski Rocznik Muzealny” 2 (1966), s. 143–149.
- NEULING H., *Schlesiens Kirchorte und ihre kirchlichen Stiftungen bis zum Ausgange Mittelalters*, Breslau 1902².
- NEWERLA P., WAWOCZNY G., *Historia kościoła i parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny do 1945 roku*, w: G. WAWOCZNY (red.), *Dzieje parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Raciborzu*, Racibórz 2005, s. 17–87.
- NIESZWIEC R., *Kapituła kolegiacka w Opolu w okresie rządów Habsburgów 1532–1741*, Opole 2006.
- NIESZWIEC R., *Z dziejów kapituły kolegiackiej w Opolu do końca XV wieku*, w: J. KOPIEC (red.), *Milenium Kościoła na Śląsku*, Opole 2000, s. 69–88.
- NOWAKOWA J., *Rozmieszczenie komór celnych i przebieg dróg handlowych na Śląsku do końca XIV wieku*, Wrocław 1951.
- OKOŃ P., *Klasztory w średniowiecznych górnośląskich ośrodkach miejskich (do końca XIII w.) w świetle badań archeologiczno-architektonicznych*, w: D. ABLAMOWICZ, M. FURMANEK, M. MICHNIK (red.), *Początki i rozwój miast Górnego Śląska. Studia interdyscyplinarne*, Gliwice 2004, s. 123–139.
- PANZRAM B., *Die schlesischen Archidiakonate und Archipresbyterate bis zur Mitte 14. Jahrhunderts*, Breslau 1937.
- POBÓG-LENARTOWICZ A., *Działalność fundacyjna księząt opolskich w średniowieczu*, w: J. KOPIEC (red.), *Milenium Kościoła na Śląsku*, Opole 2000, s. 89–103.
- POBÓG-LENARTOWICZ A., *Konwent w Opolu na tle działalności dominikanów śląskich*, w: D.A. DEKAŃSKI, A. GOLEMBNIK, M. GRUBKA (red.), *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, Gdańsk – Pelplin 2003, s. 117–128.
- POBÓG-LENARTOWICZ A., *Księżęta opolscy wobec klasztoru franciszkanów w Opolu*, w: M. STAWSKI (red.), *Kościół i państwo w dziejach, źródłach i studiach nad przeszłością*, Warszawa 2008, s. 83–92.
- POBÓG-LENARTOWICZ A., *Początki śląskich klasztorów dominikańskich w świetle źródeł przechowywanych w archiwach czeskich i morawskich*, w: D. GALEWSKI, W. KUCHARSKI, M.L. WÓJCİK (red.), *Historia, kultura i sztuka domi-*

- nikanów na Śląsku 1226–2013. *W trzechsetlecie beatyfikacji bł. Czesława*, Wrocław 2015, s. 11–23.
- PRASEK V., *Dějiny knížectví Těšínského*, Opava 1894.
- RAJMAN J., *Mieszko II Otyły książę opolsko-raciborski (1239–1246)*, KH 100 (1993), nr 3, s. 19–41.
- RZEŹNIK P., STOKSIK H., *Ceramika grafitowa z Raciborza (XII–XIII w.) w świetle pierwszych analiz specjalistycznych*, w: D. ABLAMOWICZ, M. FURMANEK, M. MICHNIK (red.), *Początki i rozwój miast Górnego Śląska. Studia interdyscyplinarne*, Gliwice 2004, s. 171–186.
- SCHAFFER H., *Die katholische Pfarrkirche zu Ratibor baulich und geschichtlich geschildert*, Ratibor 1905.
- SCHAFFER H., *Geschichte einer schlesischen Liebfraueugilde seit dem Jahre 1343. Ein Beitrag zu der Geschichte der Gilden und religiösen Bruderschaften. Nach Urkunden und handschriftlichen Quellen verfaßt*, Ratibor 1883.
- SILNICKI T., *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953.
- SOBOCIŃSKI W., *Historia rządów opiekuńczych w Polsce*, CPH 2 (1949), s. 227–353.
- SPIEŻ J.A., *Dominikanie w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania” 3 (2004), s. 7–19.
- SPIEŻ J.A., *Początki dominikanów w Polsce według „Liber beneficiorum” Jana Długosza na tle najstarszych żywotów św. Dominika*, RH 78 (2012), s. 51–82.
- SPIEŻ J.A., *Początki klasztoru w Gdańsku na tle najstarszych fundacji dominikańskich*, w: D.A. DEKAŃSKI, A. GOLEMBNIK, M. GRUBKA (red.), *Dominikanie. Gdańsk – Polska – Europa*, Gdańsk – Pelplin 2003, s. 167–184.
- SPIEŻ J.A., *Poselstwo świętego Dominika „ad marchias”. Epizod z dziejów kontaktów hiszpańsko-polskich?*, w: G. RUTKOWSKA, A. GAŚSIOROWSKI (red.), *Memoira viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967–2014)*, Warszawa – Poznań 2015, s. 146–174.
- SPIEŻ J.A., *Kilka uwag o chronologii życia św. Jacka*, w: E. MATEJA, A. POBÓG-LENARTOWICZ, M. ROWIŃSKA-SZCZEPANIAK (red.), *Święty Jacek i dziedzictwo dominikańskie*, Opole 2008, s. 17–39.
- SPIEŻ J.A., *Święty Jacek we Fryzaku*, w: Z. WOŹNIAK, J. GANCARSKI (red.), *Polonia minor medii aevi. Studia ofiarowane panu profesorowi Andrzejowi Żakiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, Kraków – Krosno 2003, s. 561–576.
- SZAFRAŃSKI T., *Klasztory franciszkańskie na Śląsku*, RH 7 (1958), s. 151–185.
- TUKAY H., *Oberschlesien im Spannungsfeld zwischen Deutschland Polen und Böhmen-Mähren. Eine Untersuchung der Kirchenpatrozinien im mittelalterlichen Archidiakonats Oppeln*, Köln – Wien 1976.

- VELDTRUP D., *Prosopographische Studien zur Geschichte Oppelns als herzoglicher Residenzstadt im Mittelalter*, Berlin 1995.
- WALZ A., *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum, Romae* 1948².
- WAWOCZNY G., *Kaplica zamkowa w Raciborzu. Perła gotyku i pomnik dziejowy*, Racibórz 2016.
- WAŚ G., *Klasztory franciszkańskie w miastach śląskich i górnołużyckich XIII–XVI wieku* (AcUWr 2222. Historia 142), Wrocław 2000.
- WAŚ G., *Zakony mendykanckie na Śląsku w średniowieczu*, SKHS 53 (1998), nr 3–4, s. 415–434.
- WELTZEL A., *Geschichte des Ratiborer Archipresbyterats*, Ratibor 1896².
- WELTZEL A., *Geschichte der Stadt und Herrschaft Ratibor*, Ratibor 1881.
- WÓJCIK M.L., *Appendix do najnowszych badań nad testamentem Mieszka II Otyłego, księcia opolsko-raciborskiego*, „Wiek Stare i Nowe” 4 (2005), s. 57–73.
- WÓJCIK M.L., *Mieszko II Otyły – władca znany i nieznany*, w: A. POBÓG-LENARTOWICZ (red.), *Jak powstawało Opole? Miasto i jego książęta*, Opole 2006, s. 109–132.
- WÓJCIK M.L., *Opole czy Racibórz? Problem lokalizacji centrum administracyjnego wschodniej części Śląska w czasach Mieszka Laskonogiego i jego następców (1202–1281)*, w: N. MIKA (red.), *Mieszko IV Laskonogi, książę raciborski i dzielnicowy władca Polski oraz jego dziedzictwo*, Racibórz 2011, s. 33–57.
- ZDANEK M., „Zaginiona kronika dominikańska” z XIII wieku. Próba nowego spojrzenia, w: T. JUREK, I. SKIERSKA (red.), *Fontes et historia. Prace dedykowane Antoniemu Gąsiorowskiemu*, Poznań 2007, s. 245–282.
- ZIMMERMANN F.A., *Beyträge zur Beschreibung von Schlesien*, t. III, Brieg 1784.

*

Streszczenie: Zakon dominikanów, zatwierdzony w 1216 r. przez papieża Honoriusza III, bardzo szybko rozprzestrzenił się, licząc już w 1228 r. dwanaście prowincji. Zdaniem Jana Andrzeja Spieża, w 1221 r. św. Jacek i jego towarzysze, jako Bracia Kaznodzieje, przybyli z Italii do Krakowa, goszcząc najpierw na dworze biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża. Potem około 25 marca 1222 r. zamieszkali oni przy kościele Świętej Trójcy w Krakowie. W tych wydarzeniach można upatrywać załążki polskiej prowincji dominikanów. W 1224 lub 1225 r. prowincjałem polskim został Gerard z Wrocławia, który rozesłał braci do: Wrocławia, Pragi, Kamienia, Płocka, Gdańska i Sandomierza. Od tego czasu można mówić o istnieniu polskiej prowincji zakonu dominikanów, obejmującej również teren Czech i Moraw. W latach trzydziestych i czterdziestych XIII w. powstały kolejne klasztory, m.in. w Raciborzu. Przybycie dominikanów do Raciborza można datować na lata 1241–

1244. Otrzymali oni wówczas dom w mieście i pierwotny kościół św. Jakuba. Fundatorami raciborskiego klasztoru byli książęta opolscy, Mieszko II Otyły i Władysław I, oraz ich matka, Wiola. Utworzenie konwentu dominikanów w Raciborzu mogło nastąpić w 1243 lub 1244 r. Dokument z 29 października 1245 r. zawiera informacje o pierwszej donacji księcia Mieszka II Otyłego na rzecz raciborskich dominikanów i o ich przeorze oraz wylicza imiona ośmiu zakonników. Można przyjąć, że już w 1255 r. została zakończona budowa (względnie przebudowa) klasztoru i kościoła św. Jakuba, zgodnie z potrzebami dominikanów, chociaż tzw. dokument fundacyjny (raczej konfirmacyjny) został wystawiony dopiero 14 kwietnia 1258 r. Z tego dokumentu wiadomo o fundatorach raciborskiego klasztoru i jego pierwotnym uposażeniu. Baza źródłowa pozwala na uchwycenie najstarszych dochodów raciborskich zakonników.

Słowa kluczowe: Racibórz, dominikanie, Śląsk, wiek XIII.

Abstract: The process of the foundation of Dominicans in Racibórz. The Dominicans, approved in 1216, by Pope Honorius III, very quickly spread, having already twelve provinces by 1228. According to John Andrew Spież, in 1221 St. Jack and his companions, the Brothers Preachers, came from Italy to Kraków, hosting first the court of the bishop of Kraków – Iwon Odrowąż. Then on March 25th 1222 they lived at the St. Trinity Church in Kraków. These events are credited as being the seedbed of the Polish province for the Dominicans. In 1224 or 1225 the Polish provincial head was Gerard of Wrocław, which had sent the brothers to Wrocław, Prague, Kamień, Płock, Gdańsk and Sandomierz. Since that time, we can talk about the existence of the Polish Province of the Dominicans, which also includes the area of Bohemia and Moravia. In the thirties and forties in the XIII Century they built more monasteries, including Racibórz. The arrival of the Dominicans to Racibórz can be dated to the years 1241–1244. They owned a house in the city and the early St. Jacob's church. The founders of the monastery were the Princes of Opole, Mieszko II Otyły and Władysław I and their mother Viola. The creation of the Dominican convent in Racibórz may have taken place in 1243 or 1244. A document from October 29th 1245 contains information about the first donation of Prince Mieszko II Otyły to the Dominicans in Racibórz, it also contains information about their Prior as well as lists of the names of eight monks. It can be assumed that by 1255 construction (or reconstruction) of the monastery was completed as well as St. Jacob's church, according to the needs of Dominicans. Although the so-called foundation document was not issued until April 14th 1258 and it is this document which provides information concerning the founders of the monastery and its original salary. Database sources enable the capturing of data concerning the oldest religious incomes in Racibórz.

Keywords: Racibórz, Dominican Order, Silesia, XIII Century.